

اصول حاکم
بر معاهدات بین المللی
از منظر فقه شیعه

نویسنده:

دکتر ابراهیم برارپور

۱۳۹۸

سرشناسه	: برارپور، ابراهیم، ۱۳۵۶ -
عنوان و نام پدیدآور	: اصول حاکم بر معاهدات بین‌المللی از منظر فقه شیعه / ابراهیم برارپور.
مشخصات نشر	: تهران: موسسه آموزشی تالیفی ارشدان، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۲۱۶ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۲۵۱-۱۳۸-۸
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۸۳-۱۹۴.
موضوع	: تعهدات (فقه)
موضوع	: تعهدات بین‌المللی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	: International obligations -- Religious aspects -- Islam
موضوع	: International law (Islamic law)
موضوع	: حقوق بین‌الملل اسلامی
موضوع	: تعهدات بین‌المللی -- جنبه‌های اخلاقی
موضوع	: International obligations -- Moral and ethical aspects
موضوع	: International obligations -- History
موضوع	: تعهدات بین‌المللی -- تاریخ
موضوع	: حقوق بین‌الملل -- جنبه‌های اخلاقی
موضوع	: International law -- Moral and ethical aspects
رده بندی کنگره	: ۲۱۹
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۱۷۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۹۴۷۷۲۵

ارشدان

مؤسسه آموزشی تالیفی ارشدان

- نام کتاب: اصول حاکم بر معاهدات بین‌المللی از منظر فقه شیعه
- تألیف: ابراهیم برارپور
- ناشر: آموزشی تالیفی ارشدان
- ویرایش: اول
- نوبت چاپ: اول ۱۳۹۸
- حروفچینی و صفحه آرایی: www.irantypist.com
- طراح و گرافیسیت: www.irantypist.com
- شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۵۱-۱۳۸-۸
- شمارگان: ۱۰۰۰
- مرکز خرید آنلاین: www.arshadan.com
www.arshadan.net
- مرکز پخش و توزیع: ۰۲۱۴۷۶۲۵۵
- قیمت: ۷۵۰۰۰ تومان

فهرست

بخش اول: مفاهیم و دباحث مفهوماتی	۱۵
فصل اول: مفاهیم اساسی	۱۷
مبحث اول: مفهوم اصل	۱۹
گفتار اول: تعابیر مختلف از کلمه اصل	۱۹
گفتار دوم: مفهوم فقهی و حقوقی اصل	۱۹
مبحث دوم: مفهوم معاهده بین المللی	۲۲
گفتار اول: تعریف معاهده	۲۲
بند ۱. معاهده در لغت و اصطلاح	۲۲
بند ۲. معاهده در اصطلاح بین المللی	۲۲
بند ۳. تعریف معاهده در حقوق بین الملل اسلامی	۲۴
گفتار دوم: تعریف معاهده در مفهوم موسّع و مضیق	۲۶
بند ۱. تعریف معاهده در مفهوم موسّع	۲۶
بند ۲. تعریف معاهده در مفهوم مضیق (مفهوم فنی معاهده)	۲۷
مبحث سوم: مفهوم فقه شیعه	۳۰
مبحث چهارم: مفهوم حاکمیت	۳۳

فصل دوم: مباحث مقدماتی..... ۳۵

مبحث اول: تاریخچه و منشاء تنظیم معاهدات در اسلام..... ۳۷

گفتار اول: نگاهی به سیره پیامبر اسلام ﷺ..... ۳۷

بند ۱. منشور مدینه..... ۳۸

بند ۲. عهدنامه پیامبر ﷺ با مسیحیان نجران..... ۳۹

گفتار دوم: اسلام و معاهدات بین المللی..... ۴۰

بند ۱. نگاش اسلام به عهد و پیمان..... ۴۰

بند ۲. معاهده از دیدگاه اسلام..... ۴۱

بند ۳. انواع معاهدات بین المللی در اسلام..... ۴۲

مبحث دوم: ضرورت، اصل و وحدت در تنظیم معاهدات و بایستگیهای آن در اسلام..... ۵۵

گفتار اول: محوریت تنظیم معاهدات در اسلام..... ۵۵

بند ۱. تنظیم معاهده بر محور عدل..... ۵۵

بند ۲. وحدت..... ۵۸

گفتار دوم: بایستگیهای معاهدات در اسلام..... ۶۱

بند ۱. خدا محوری..... ۶۲

بند ۲. جغرافیای سیاسی..... ۶۲

بند ۳. هدفمندی در انعقاد معاهده..... ۶۵

جمع بندی بخش اول..... ۷۰

بخش دوم: بیان اهمیت، چیستی و آثار اصول حاکم بر معاهدات بین المللی..... ۷۳

فصل اول: تبیین کلی اصول حاکم بر معاهدات بین المللی از منظر اسلام..... ۷۵

مبحث اول: اهمیت معاهدات در منابع اسلامی..... ۷۷

گفتار اول: اهمیت معاهده از منظر قرآن کریم..... ۷۷

بند ۱. معاهده با کشورهای اسلامی..... ۷۷

بند ۲. معاهده با کشورهای غیراسلامی..... ۸۰

گفتار دوم: ارزش و اعتبار معاهده از منظر سنت و سیره امام علی (علیه السلام).....	۸۴
بند ۱. ارزش معاهده در روایات.....	۸۴
بند ۲. اعتبار معاهدات از منظر امام علی (علیه السلام) در نهج البلاغه.....	۸۸
مبحث دوم: اصول حکومتی اسلام در انعقاد معاهدات بین المللی.....	۹۷
گفتار اول: اصول حاکمیتی اسلام در معاهدات بین المللی.....	۹۷
بند ۱. اصل عزت.....	۹۷
بند ۲. اصل حکمت.....	۹۸
بند ۳. اصل مصلحت.....	۱۰۰
گفتار دوم: ضابط و دایره های اسلامی انعقاد معاهده بین المللی.....	۱۰۱
بند ۱. مذاکره انعقاد.....	۱۰۱
بند ۲. خطر تهاجم و گری.....	۱۰۲
بند ۳. ایجاد رابطه بر محور مشترکات فرهنگی و پذیرش رابطه حرجی استثنایی بر	
اصل نفی ولایت.....	۱۰۴
فصل دوم: اصول حاکم بر معاهدات بین المللی.....	۱۰۹
مبحث اول: اصول فقهی حاکم بر معاهدات بین المللی.....	۱۱۱
گفتار اول: اصل وفای به عهد.....	۱۱۱
بند ۱. قرآن و اصل وفای به عهد.....	۱۱۵
بند ۲. وفای به عهد از دیدگاه روایات.....	۱۲۴
۳- روایت خیار مجلس.....	۱۲۸
بند ۳. اصل وفای به عهد در فقه شیعه.....	۱۲۹
بند ۴. اصل وفای به عهد از دیدگاه حقوق بین الملل.....	۱۳۵
گفتار دوم: اصل نفی سبیل.....	۱۳۸
گفتار سوم: اصل صلح و روابط مسالمت آمیز.....	۱۴۴
گفتار چهارم: اصل جواز نقض پیش دستانه.....	۱۵۴

مبحث دوم: اصول حقوقی حاکم بر معاهدات بین الملل	۱۵۹
گفتار اول: اصل تغییر بنیادین اوضاع و احوال	۱۵۹
بند ۱. اصل تغییر بنیادین در نظام حقوق بین الملل	۱۶۰
بند ۲. اصل تغییر بنیادین در نظام حقوقی اسلام	۱۶۳
گفتار دوم: اصول حقوقی کنوانسیون وین ۱۹۶۹ (معاهدات بین المللی)	۱۷۰
بند ۱. اصول حاکم بر انعقاد معاهده	۱۷۰
بند ۲. اصول حاکم بر اجرای معاهده	۱۷۱
بند ۳. اصول حاکم بر تفسیر	۱۷۱
بند ۴. اصول حاکم بر تعلیق	۱۷۲
بند ۵. اصول حاکم بر پایان	۱۷۲
فصل سوم: بیان ابعاد و ختلف آثار رعایت اصول حاکم بر معاهدات بین المللی	۱۷۵
مبحث اول: آثار حقوقی ناشی از انعقاد معاهده	۱۷۷
مبحث دوم: آثار رعایت اصول حاکمیتی و اخلاقی در معاهدات بین المللی	۱۸۱
گفتار اول: آثار رعایت اصول اخلاقی در معاهدات بین المللی	۱۸۱
بند ۱. اصل و بی عیب بودن اراده	۱۸۳
بند ۲. ضرورت عدم مغایرت معاهده با اخلاق حسنه	۱۸۴
گفتار دوم: آثار رعایت اصول حاکمیتی در معاهدات بین المللی	۱۸۵
گفتار سوم: آثار رعایت اصول سیاسی در معاهدات بین الملل	۱۸۸
جمع بندی بخش دوم	۱۹۱
نتیجه گیری	۱۹۳
فهرست منابع	۱۹۵
ضمیمه ۱	۲۰۹
ضمیمه ۲	۲۳۱

مقدمه

بدون تردید تشکیل حکومت علاوه بر دارا بودن سه عنصر سرزمین، جمعیت و حاکمیت؛ نیازمند وجود سطح تعاملاتی با جهان خارج از قلمرو حکومتی بوده و امروزه این امر جهت پیشرفت و پاسخگویی به مطالبات داخلی برای دولتمردان اجتناب ناپذیر است.

انعقاد معاهدات از دیرباز در جوامع متمدن بشری به جهت رعایت احترام متقابل و حفظ حدود و حریم‌های حکومتی مورد توجه بوده و اهتمام حاکمان و دولتمردان در ایجاد روابط تجاری و بازرگانی را می‌توان در قبل از میلاد مشاهده نمود. این امر در ادامه زندگی بشر و افزایش جمعیت و قلمروهای حکومتی، مسیر پر فراز و نشیبی را طی نموده و با عمل به این نوع معاهدات توسط رهبران مذهبی و دینی اعم از دانشمندان و پیامبران الهی که دارای مناصب حکومتی بودند، بوش رسول مکرم اسلام ﷺ - به آن اعتبار و عینیت بخشیده است.

هدف اصلی وجود این نوع معاهدات، ایجاد روابط سالم و مسالمت آمیز در سایه صلح و دوستی و احترام متقابل به حقوق ملت‌ها است تا مانع هر نوع کشتار و تجاوزگری شود. اعتبار این معاهدات بسته به رویکرد بین المللی دولت‌ها و عمل به شروط و اصول حاکم بر این نوع تعهدات می‌باشد. وجود جنگ‌های جهانی اول و دوم و حالات دول مستکبر که هیچ گونه قائل به احترام حقوق متقابل کشورها و ملل نیستند و در پی بهانه‌های گشایی و منفعت طلبی خود، حتی حاضر به ایفای تعهدات وعده داده خود در مقابل منافع نشدند، اعتبار این قبیل معاهدات را در عرصه بین الملل متزلزل می‌نماید.

بدین جهت در عهدنامه حقوق معاهدات بین المللی ۱۹۶۹ وین بر ایجاد قواعدی حاکم در معاهدات بین المللی صحنه گذاردند و چارچوب مشخصی را تعریف نموده‌اند که در تطابق با قواعد و اصول حاکم بر معاهدات در فقه شیعه، می‌توان کامل‌ترین مباحث را در مبانی اسلام و رفتار و سیره رسول اکرم ﷺ و ائمه معصومین علیهم‌السلام یافت.

آنچه که در اهمیت پرداختن به این موضوع می‌توان بیان نمود این است که در پی ظهور دولت‌های اسلامی و حاکمیت اسلام در عرصه سیاست گذاری‌های مملکتی و به جهت

جوهره کلام در این مساله بر این امر استوار است که اسلام با توجه به رسالت جهان شمولی خود این اصول سیاستی و حاکمیتی را در قالب مباحث دینی و ارزشی نهادینه نموده و این امر در سیره حکومتی رسول اکرم صلی الله علیه و آله و امام علی علیه السلام کاملاً مشهود است. احکام حکومتی موجود در حاکمیت اسلام بیانگر عمق توانمندی تفکر سیاسی منتسب به اسلام بوده که با اشراف کامل بر تمامی ابعاد بین المللی به آن ارزش و اعتباری پایدار بخشیده است.

وجوه برتری این اصول بر آنچه که امروزه در معاهدات بین المللی طی کنوانسیون ها و منشورات و میثاق های بین المللی به آن متعهد می شوند این است که رعایت و اصالت بخشی به این اصول در جامعه ای که حاکمیت آن از دل ارزشهای والای انسانی نشأت گرفته باشد، و قرآن و سیره اهل بیت علیهم السلام آن حاکم گردد به یقین بسی پایدارتر و قابل اعتمادتر از سایر حاکمیت ها بوده که در بندهای برین تعهدات خود با تناقض های رفتاری متعهدین همراه است. لذا جامعه ای که حاکمیت آن از خدا باشد و خدا محوری در آن حاکم گردد به یقین رعایت اصول و پایبندی به آن در مجامع بین المللی نهادینه تر و قابل اعتمادتر خواهد بود.